

ปัญหาทางกฎหมายสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์: ศึกษากรณีผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลน

ของตำบลแห่ใต้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม

Legal Problem on Patent Product Design: A Case Study of Mud-Dyed Indigo Cotton

of Hae-tai village Kosumphisai District Mahasarakham Province.

อติเมศร์ อมรสัมฤทธิ์โชติ

Athimet Amornsumritshot

อาจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Lecturer from the Faculty of Law Mahasarakham University

Corresponding Author Email: jate0009@gmail.com

Received: 30 January 2021

Revised: 2 April 2021

Accepted: 8 April 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร 2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายที่ใช้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร 3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการขอรับความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร และ 4. เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ สัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ประกอบธุรกิจออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนที่มีการประกอบกิจการในตำบลแห่ใต้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 ราย ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร อยู่บนพื้นฐานของการคุ้มครองงานที่มีความใหม่และสามารถนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมถึงหัตถกรรม 2) มาตรการทางกฎหมายที่ใช้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร คือ กฎหมายสิทธิบัตรยังไม่มามีมาตรการทางกฎหมายที่ใช้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน 3) ปัญหาการขอรับความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร คือ ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนยังขาดความใหม่ และยังไม่ประสบปัญหาในการนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมถึงหัตถกรรม และ 4) แนวทางแก้ไขปัญหาการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร ควรแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรให้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

คำสำคัญ: ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลน, งานหัตถกรรมพื้นบ้าน

Abstract

The purposes of this study were 1. Study the concepts and theories about protection of local product design in patent law. 2. Study the legal measures to protect local product designs under the patent law. 3. Analyze the problem of applying for product design protection of indigo-dyed cotton cloth with mud fermented under the patent law. And 4. To suggest solutions to the problem of product protection of indigo-dyed cotton cloth, mud fermented under the patent law. This is a qualitative research. There are research tools such as in-depth interviews. The target group is business designers of indigo-dyed cotton products with mud fermented in their operations in Tambon Hae Tai. Kosum Phisai District Maha Sarakham Province, 10 cases from

a specific selection. Then use the information gathered from in-depth interviews with the target audience, and various related documents for content analysis The results showed that 1) Study the concepts and theories about protection of homegrown product designs under patent law. Based on the protection of works that are new and can be used for industrial purposes, including handicrafts. 2) The legal measures used to protect the designs of homegrown products according to the patent law are that the patent law does not have a legal measure to protect the design of the product. 3) Problem of applying for product design protection of mud dyed indigo cotton according to patent law is that mud dyed indigo cotton is still lacking in newness, and also facing problems in industrial application, including handicrafts; and 4) solutions to the problem of protection of product designs of mud dyed indigo cotton according to patent law. Patent law should be amended to protect local product designs.

Keywords: Mud-Dyed Indigo Cotton, Local Handicraft

บทนำ

ประเทศไทยมีงานหัตถกรรมดั้งเดิมมายาวนานหลายร้อยปี นับเป็นความภูมิใจของคนไทยที่สืบทอดกรรมวิธีผลิตศิลปหัตถกรรมจากรุ่นสู่รุ่น งานหัตถกรรมเหล่านี้บ้างก็เลือนหายไปตามกาลเวลา บ้างก็ถูกรังสรรค์ปรุงแต่งเพิ่มเติมให้ทันสมัย ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลน งานหัตถกรรมพื้นบ้านของบ้านแห่ใต้ อำเภอกอสน์พิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีกรรมวิธีการผลิตโดยนำฝ้ายไปหมักโคลนก่อนนำมาย้อมสี ทำให้ฝ้ายมีสีเฉพาะตัว เมื่อนำไปทอให้เกิดลวดลายก็เกิดเป็นงานหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์ ความน่าสนใจของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนจึงอยู่ที่กรรมวิธีการผลิตที่มีความตื่นตาตื่นใจ โดยการนำโคลนที่โดยทั่วไปแล้วไม่น่าจะนำมาใช้ด้วยกันกับกระบวนการผลิตเครื่องนุ่งห่มได้ ยิ่งช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้แก่ผลิตภัณฑ์ สร้างความรับรู้ในตัวผลิตภัณฑ์ให้แก่บุคคลทั่วไปมากขึ้น (อฉวี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา, 2549)

การที่ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนเป็นงานหัตถกรรมที่มีองค์ความรู้ จึงอาจได้รับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยนำมายื่นขอจดสิทธิบัตรในประเภทการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ได้ อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาบทบัญญัติเกี่ยวกับลักษณะของการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ว่า “แบบผลิตภัณฑ์” หมายความว่า รูปร่างของผลิตภัณฑ์ หรือองค์ประกอบของลวดลาย หรือสีของผลิตภัณฑ์ อันมีลักษณะพิเศษสำหรับผลิตภัณฑ์ซึ่งสามารถใช้เป็นแบบสำหรับผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรมได้ โดยไม่ได้พิจารณาเฉพาะในด้านของความงามเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาจากเงื่อนไขทางกฎหมาย เนื่องจากการออกแบบต้องมีลักษณะพิเศษของแบบผลิตภัณฑ์ และต้องมีเงื่อนไขในเรื่องของความใหม่ (Novelty) และสามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรม (Industrial Application) การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงอาจไม่เข้าเงื่อนไขการคุ้มครองการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนด เพราะไม่มีความใหม่และไม่ใช่งานที่ผลิตในเชิงอุตสาหกรรมหรือเป็นหัตถกรรมที่ผลิตคราวละมาก ๆ (จิรศักดิ์ รอดจันทร์, 2555)

ดังนั้น จากความเป็นมาและสภาพปัญหาข้างต้น จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 จึงยังไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้คุ้มครองงานออกแบบผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลน และจึงสมควรศึกษาให้ทราบปัญหาที่แท้จริงของการนำพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาใช้คุ้มครองงานออกแบบผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนโดยจำกัดขอบเขตศึกษาเฉพาะกฎหมายสิทธิบัตรในงานออกแบบผลิตภัณฑ์เท่านั้นเพื่อให้ได้ข้อสรุปของสภาพปัญหาและหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร
2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายที่ใช้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการขอรับความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **กลุ่มเป้าหมาย** ได้แก่ ผู้ประกอบธุรกิจออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนที่มีการประกอบกิจการในตำบลแห่ใต้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 ราย ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง
2. **เครื่องมือในการวิจัย** ได้แก่ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)
3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์และวารสารต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ ตลอดจนข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น
4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัญหาทางกฎหมายสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์: ศึกษากรณีผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนของตำบลแห่ใต้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. **ศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร**

ผลการวิจัยพบว่า ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนของตำบลแห่ใต้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีการผลิตสืบทอดกันมานาน มีกรรมวิธีในการผลิตเริ่มต้นจากการออกแบบลวดลายไว้ก่อน แล้วนำเอาเส้นฝ้ายมามัดด้วยเชือกเป็นกลุ่ม ๆ แล้วนำไปหมักโคลนที่ได้จากในพื้นที่ชุมชน จากนั้นจึงนำไปย้อมคราม แล้วนำเอาฝ้ายที่หมักโคลนย้อมครามนั้นมาทอเป็นผืนผ้า ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนจึงมีสีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เข้ม ทั้งยังการทอเป็นลวดลาย จากนั้นจึงนำไปตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม และของประดับตกแต่ง ซึ่งแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร อยู่บนพื้นฐานแนวความคิดและทฤษฎีการคุ้มครองสิทธิบัตรทั่วไปที่ว่าจะต้องเป็นการคุ้มครองงานที่มีความใหม่ และสามารถนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมถึงหัตถกรรม

2. **ศึกษามาตรการทางกฎหมายที่ใช้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตรผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลน**

ผลการวิจัยพบว่า เป็นงานออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่อาจได้รับความคุ้มครองโดยสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม ในการที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายหรือไม่ ต้องพิจารณาตามเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด ซึ่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการที่งานออกแบบผลิตภัณฑ์จะได้รับความคุ้มครองไว้ว่า

“การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะขอรับสิทธิบัตรได้ ต้องเป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่ออุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรม” จึงมีประเด็นที่ต้องพิจารณา ดังนี้

2.1 การออกแบบที่อาจขอรับความคุ้มครองได้ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ไม่ได้ให้ความหมายของการออกแบบผลิตภัณฑ์ มีเพียงนิยามคำว่า “แบบผลิตภัณฑ์” หมายถึง “รูปร่างของผลิตภัณฑ์หรือองค์ประกอบของลวดลาย หรือสีของผลิตภัณฑ์ อันมีลักษณะพิเศษสำหรับผลิตภัณฑ์ซึ่งสามารถใช้เป็นแบบสำหรับผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรมได้” ทั้งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ก็มิได้ให้ความหมายไว้ ดังนั้น คำว่า “การออกแบบ” จึงต้องพิจารณาตามความหมายทั่วไป คือแบบแผน รูปลักษณะ ซึ่งเป็นความหมายในเชิงความคิด และสิ่งที่อาจนำมาขอรับความคุ้มครอง ได้แก่ การออกแบบเกี่ยวกับรูปร่างลักษณะ (Configuration) หรือรูปทรงสัณฐานของวัตถุ (Shape) ที่มีลักษณะสามมิติ และต้องประกอบด้วยลวดลาย (Pattern) หรือสีของผลิตภัณฑ์ (Color) หรืออาจเกิดจากการออกแบบโดยใช้เส้น (Lines) มาประกอบให้เกิดเป็นลวดลาย ดังนั้น การออกแบบผลิตภัณฑ์ จึงหมายถึงแบบแผนหรือรูปลักษณะผลิตภัณฑ์ ทั้งที่เป็นรูปร่าง รูปทรง ลวดลาย สี หรือเส้น ในสหราชอาณาจักรมีการใช้ Registered Designs Act เพื่อคุ้มครองการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งได้ให้ความคุ้มครองแก่การออกแบบเกี่ยวกับรูปร่างลักษณะ (Configuration) หรือรูปทรงสัณฐานของวัตถุ (Shape) ที่ประกอบด้วยลวดลาย (Pattern) หรือสีของผลิตภัณฑ์ (Color) รวมถึงการออกแบบทั้งลักษณะสามมิติและสองมิติเพื่อนำมาใช้กับผลิตภัณฑ์กล่าวคือ มีลักษณะการออกแบบโดยใช้เส้น (Lines) มาประกอบให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ การใช้สี (Colors) เพื่อให้ปรากฏที่ผลิตภัณฑ์ การนำลายเส้นต่าง ๆ มาสร้างสรรค์ให้ปรากฏที่ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา ตาม The Patent Act ได้วางหลักการที่จะให้การคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์ ว่า “ผู้ใดก็ตามที่ประดิษฐ์แบบผลิตภัณฑ์...” โดยมีได้ให้ความหมายของการออกแบบผลิตภัณฑ์ไว้ แต่สามารถเข้าใจได้ว่ากฎหมายกำลังกล่าวถึง “แบบผลิตภัณฑ์” ที่บุคคลได้ประดิษฐ์ขึ้น แบบผลิตภัณฑ์จึงมีใช้ตัวผลิตภัณฑ์ หากแต่เป็นแบบแผนหรือรูปลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่ได้คิดไว้ก่อนที่จะผลิตตัวผลิตภัณฑ์นั้นขึ้นมา จากตัวบทกฎหมายของไทย สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับรูปแบบลักษณะของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลน จะเห็นว่า แบบแผนหรือรูปลักษณะของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนได้ถูกกำหนดไว้ก่อนที่จะมีการผลิต กล่าวคือ การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การใช้เชือกมัดไปบนเส้นด้าย การนำเส้นด้ายไปหมักโคลน การย้อมคราม ตลอดจนการทอให้เป็นผ้าผืน ล้วนต้องอาศัยการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้า เพื่อให้กระบวนการผลิตสอดคล้องกันในทุกกระบวนการ ดังนั้น การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนที่อาจนำไปขอรับความคุ้มครองจึงหมายถึงการออกแบบกระบวนการผลิตที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั่นเอง

2.2 ความใหม่ (Novelty) พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ได้บัญญัติให้การขอรับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องมี “ความใหม่” หมายความว่าแบบผลิตภัณฑ์ที่จะขอรับความคุ้มครองนั้นต้องไม่เหมือนหรือคล้ายกับแบบผลิตภัณฑ์ที่มีปรากฏอยู่แล้วในส่วนสาระสำคัญ เนื่องจากการให้ความคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์แม้จะเป็นการคุ้มครองความคิด แต่การสื่อถึงความคิดก็ต้องอาศัยลักษณะภายนอกของผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่แสดงออก ซึ่งได้แก่ รูปร่าง ลวดลาย หรือสีของผลิตภัณฑ์ การพิจารณาความใหม่จึงพิจารณาจากลักษณะภายนอกของผลิตภัณฑ์ หากปรากฏว่าสิ่งที่ขอรับสิทธิบัตรนั้น มีรูปร่าง ลวดลาย สี เหมือนหรือคล้ายกับแบบผลิตภัณฑ์ที่มีหรือใช้อยู่แพร่หลายอยู่แล้ว ก็ถือว่าสิ่งนั้นมิใช่แบบผลิตภัณฑ์ที่มีความใหม่ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 มาตรา 57 ได้กำหนดลักษณะของการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความใหม่นั้นจะต้องไม่ใช่แบบผลิตภัณฑ์ที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้วในราชอาณาจักรก่อนวันขอรับสิทธิบัตร หรือเป็นแบบผลิตภัณฑ์ได้มีการเปิดเผยภาพ สาระสำคัญ หรือรายละเอียดในเอกสารหรือสิ่งพิมพ์ที่ได้เผยแพร่ออกมาแล้วไม่ว่าในหรือนอกราชอาณาจักรก่อนวันขอรับสิทธิบัตร หรือเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่เคยมีประกาศโฆษณามาแล้วก่อนวันขอรับสิทธิบัตร หรือเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่คล้ายกับแบบผลิตภัณฑ์ข้างต้นจนเห็นได้ว่าเป็นการเลียนแบบเมื่อเปรียบเทียบกับ Registered Designs Act ของสหราชอาณาจักรแล้ว พบว่างานที่จะได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรการคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการจดทะเบียน การออกแบบผลิตภัณฑ์นั้น ต้องมีความใหม่ หมายความว่าแบบผลิตภัณฑ์ที่จะขอรับ

ความคุ้มครองนั้นต้องไม่เหมือนหรือคล้ายกับแบบผลิตภัณฑ์ที่มีปรากฏอยู่แล้วในส่วนสาระสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎหมายของประเทศสหราชอาณาจักรไม่ได้กำหนดให้งานที่จะได้รับความคุ้มครองการออกแบบผลิตภัณฑ์จะต้องเป็นงานที่สร้างขึ้นใหม่ จึงทำให้การคุ้มครองการออกแบบผลิตภัณฑ์มีความกว้างกว่าประเทศไทย ส่วนสหรัฐอเมริกา นั้น The Patent Act เคยกำหนดถึงความใหม่ไว้ว่า ผู้ใดที่ประดิษฐ์แบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ (New) สร้างสรรค์ขึ้นด้วยตนเอง (Original) และเกี่ยวกับการประดับตกแต่ง (Ornamental) สำหรับสิ่งของเกี่ยวกับการผลิตอาจได้รับสิทธิบัตร อย่างไรก็ตาม ภายหลังได้มีการแก้ไขกฎหมายให้แบบผลิตภัณฑ์ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ความใหม่ เนื่องจากเกิดปัญหาจากการแยกประโยชน์ใช้สอยออกจากการออกแบบในงานแฟชั่นนั้นทำได้ยากเนื่องจากมีข้อจำกัดต่อนักประดิษฐ์ที่จะสร้างสรรค์งานขึ้นมาใหม่ที่จะสร้างสรรค์ง่ายที่คล้ายของเดิม แต่มีความแตกต่างไม่ได้ ดังนั้นจึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมบรรพ 17 แห่งประมวลกฎหมายสหพันธรัฐ (Title 17 of the United States Code) ซึ่งเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่เดิม การให้การคุ้มครองนั้นได้เลือกใช้มาตรฐานของการออกแบบที่เป็นต้นฉบับ (Original design) ซึ่งงานออกแบบจะถือเป็น “ต้นฉบับ” ถ้าเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของนักออกแบบที่มีความแตกต่างจากผลงานที่ปรากฏอยู่ก่อนซึ่งมีความคล้ายคลึงกันที่ไม่ใช่ความแตกต่างเพียงเล็กน้อยและไม่ใช้การเลียนแบบ (Copy) มาจากแหล่งอื่น เมื่อพิจารณาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนของตำบลแห่ใต้ฯ ที่เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านมีการผลิตมาอย่างยาวนาน ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนจึงไม่ใช่ของใหม่เพราะเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้วในราชอาณาจักร อย่างไรก็ตามการคุ้มครองการออกแบบผลิตภัณฑ์มุ่งให้การคุ้มครองแก่การออกแบบ ไม่ใช่ตัวผลิตภัณฑ์ และการออกแบบผลิตภัณฑ์สามารถแยกออกจากตัวผลิตภัณฑ์ได้ การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้วในราชอาณาจักรขึ้นใหม่ก็ยังติดเงื่อนไขตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 57 ว่ามีรูปร่าง ลวดลาย สี เหมือนหรือคล้ายกับแบบผลิตภัณฑ์ที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้ว ทั้งที่การออกแบบนั้นมีความเป็นต้นฉบับไม่ได้ลอกเลียนแบบจากที่ใด (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2522)

2.3 สามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรม (Industrial and Handcraft Application) พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ได้วางเงื่อนไขไว้ว่าการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะขอรับสิทธิบัตรจะต้องเป็นการออกแบบเพื่ออุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรม ซึ่งหมายถึงจะต้องเป็นอุตสาหกรรมหรือหัตถกรรมที่มีขนาดใหญ่ เช่น จะต้องใช้เป็นแม่พิมพ์ในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่สามารถผลิตงานออกมาในคราวเดียวได้ปริมาณมาก เมื่อเปรียบเทียบกับ Registered Designs Act ของสหราชอาณาจักรแล้ว พบว่ามีการกล่าวถึงสิ่งของที่ออกแบบผลิตภัณฑ์อาจมีลักษณะของตัวผลิตภัณฑ์แยกเป็นเดี่ยว ๆ หรือรวมกันหลายอันประกอบกันก็ได้ และการนำมาใช้นั้นหรือการรวมกับสิ่งของนั้นต้องเป็นไปโดยกระบวนการทางอุตสาหกรรม กล่าวคือ เป็นการผลิตในเชิงพาณิชย์ เพื่อแสวงหาประโยชน์ทางการค้า เช่น ถ้าทำการผลิตสิ่งของตั้งแต่ 50 ชิ้นขึ้นไป ถือว่าเป็นกระบวนการทางอุตสาหกรรม อีกทั้งแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการจดทะเบียน ต้องเป็นแบบผลิตภัณฑ์เพื่อคุ้มครองส่วนต่าง ๆ ของสิ่งของและดึงดูดต่อสายตา ส่วนสหรัฐอเมริกา กฎหมายได้รับรองแต่เพียงว่าการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ปรากฏคุณลักษณะด้านประโยชน์ใช้สอยผสมผสานกับคุณลักษณะทางด้านความงามในการประดับตกแต่งลักษณะภายนอกของผลิตภัณฑ์จะได้รับ ความคุ้มครองภายใต้ขอบเขตของกฎหมายสิทธิบัตร และในส่วนของการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เรียกว่า The Design Patent Statute 18 บัญญัติให้ต้องมาจดทะเบียนตามระเบียบและขั้นตอนตามที่กฎหมายกำหนด แต่ถ้าเป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับหน้าที่กลไกและประโยชน์ใช้สอยโดยเฉพาะจะได้รับความคุ้มครองในฐานะสิ่งประดิษฐ์ตามกฎหมายสิทธิบัตร กฎหมายฉบับนี้กำหนดให้ความคุ้มครองแก่การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความใหม่เพื่อใช้สำหรับผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เท่านั้น กฎหมายไม่ได้กำหนดว่าการผลิตการออกแบบผลิตภัณฑ์จะต้องเป็นการออกแบบสำหรับอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ดังนั้น กฎหมายของสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาไม่ได้กำหนดให้งานต้องเป็นอุตสาหกรรมที่เป็นขนาดใหญ่เหมือนดังที่ปรากฏในกฎหมายไทย กฎหมายของทั้งสองประเทศจึงสามารถรับรองการออกแบบผลิตภัณฑ์ได้กว้างกว่า ทำให้ผู้สร้างสรรค์งานสามารถปรับปรุงงานเก่าของตนเองให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นและต่อยอดงานเก่าพัฒนาเป็นงานใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้น

สำหรับกฎหมายไทยนั้น การที่กฎหมายกำหนดให้การออกแบบผลิตภัณฑ์จะต้องเป็นการออกแบบแม่พิมพ์ที่สามารถผลิตงานออกมาได้จำนวนมากในคราวเดียวเป็นผลให้อุตสาหกรรมในชุมชนขนาดกลางและเล็กไม่ได้รับความคุ้มครอง ทั้งที่การบัญญัติกฎหมายคุ้มครองสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ ควรจะบัญญัติกฎหมายขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการทฤษฎีการให้รางวัล (Reward of Theory) โดยสิทธิทางกฎหมาย “สิทธิผูกขาด” ให้แก่ผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อตอบแทนในการที่บุคคลดังกล่าวได้คิดค้นผลงานทางปัญญาที่มีคุณค่าขึ้นอีกด้วย การให้สิทธิผูกขาดในการแสวงหาประโยชน์จากผลงานทางปัญญาทำให้ระบบกฎหมายสิทธิบัตรมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ เมื่องานที่ชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นได้รับการคุ้มครองและสร้างรายได้ให้ชุมชนแล้ว จากเดิมที่ชุมชนซึ่งเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลาง อาจมีเงินทุนเวียนในชุมชนมากขึ้น และสามารถพัฒนาจากอุตสาหกรรมขนาดกลางเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้ในท้ายที่สุด

3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการขอรับความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการขอรับความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร คือ ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนยังขาดความใหม่ และยังประสบปัญหาในการนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมถึงหัตถกรรม ซึ่งทั้งสองประเด็นเป็นหลักเกณฑ์ตามกฎหมายที่จะนำมาพิจารณาว่าจะให้ความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ได้หรือไม่

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางแก้ไขปัญหาการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร คือ การแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรให้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัญหาทางกฎหมายสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์: ศึกษากรณีผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนของตำบลแห่ใต้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร พบว่า แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร อยู่บนแนวความคิดและทฤษฎีการคุ้มครองสิทธิบัตรทั่วไปที่ว่าจะต้องเป็นการคุ้มครองงานที่มีความใหม่และสามารถนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมถึงหัตถกรรม

2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายที่ใช้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร พบว่า ปัจจุบันกฎหมายสิทธิบัตรยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่ใช้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาการขอรับความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร พบว่า ปัญหาการขอรับความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร คือ ผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนยังขาดความใหม่ และยังประสบปัญหาในการนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมถึงหัตถกรรม ซึ่งทั้งสองประเด็นเป็นหลักเกณฑ์ตามกฎหมายที่จะนำมาพิจารณาว่าจะให้ความคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ได้หรือไม่

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร พบว่า แนวทางแก้ไขปัญหาการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตามกฎหมายสิทธิบัตร คือ การแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรให้คุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องปัญหาทางกฎหมายสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์: ศึกษากรณีผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนของตำบลแห่ใต้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านตามกฎหมายสิทธิบัตร อยู่บนแนวความคิดและทฤษฎีการคุ้มครองสิทธิบัตรทั่วไปที่จะต้องเป็นการคุ้มครองงานที่มีความใหม่และสามารถนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมถึงหัตถกรรม ซึ่งไม่ครอบคลุมลักษณะของงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ซึ่งงานออกแบบผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนของตำบลแห่ใต้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่ยังไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร การกำหนดให้งานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ดังเช่นกรณีของผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรจะต้องมีความใหม่ และนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมถึงหัตถกรรมได้ด้วย ไม่สอดคล้องกับลักษณะของงานออกแบบผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนของตำบลแห่ใต้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคามที่เป็นงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ไม่อาจมีความใหม่ และไม่สามารถนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมถึงหัตถกรรม และสมควรแก้ไขหลักเกณฑ์การพิจารณาเกี่ยวกับการนำไปใช้เชิงอุตสาหกรรมรวมทั้งหัตถกรรม ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 โดยนำแนวทางของกฎหมายสหราชอาณาจักรที่ว่าการนำมาใช้นั้นต้องเป็นไปโดยกระบวนการทางอุตสาหกรรม กล่าวคือ เป็นการผลิตในเชิงพาณิชย์ เพื่อแสวงหาประโยชน์ทางการค้า ซึ่งถ้าทำการผลิตสิ่งของตั้งแต่ 50 ชิ้นขึ้นไป ถือว่าเป็นกระบวนการทางอุตสาหกรรม อีกทั้งแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการจดทะเบียน ต้องเป็นแบบผลิตภัณฑ์เพื่อคุ้มครองส่วนต่าง ๆ ของสิ่งของและดึงดูดต่อสายตา และแนวทางของกฎหมายสหรัฐอเมริกาที่ว่ากฎหมายจะรับรองเพียงการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ปรากฏคุณลักษณะด้านประโยชน์ใช้สอย ผสมผสานกับคุณลักษณะทางด้านความงามในการประดับตกแต่ง โดยลักษณะภายนอกของผลิตภัณฑ์จะได้รับความคุ้มครองภายใต้ขอบเขตของกฎหมายสิทธิบัตร และสมควรแก้ไขหลักเกณฑ์การพิจารณาความใหม่ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 โดยใช้แนวทางของกฎหมายสหรัฐอเมริกาที่ปรากฏใน The Patent Act ที่ใช้มาตรฐานของการออกแบบที่เป็นต้นฉบับ (Original design) ซึ่งงานออกแบบจะถือเป็น “ต้นฉบับ” (จักรกฤษณ์ ควรพจน์, 2544) ถ้าเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของนักออกแบบที่มีความแตกต่างจากผลงานที่ปรากฏอยู่ก่อนซึ่งมีความคล้ายคลึงกันที่ไม่ใช่ ความแตกต่างเพียงเล็กน้อยและไม่ใช้การเลียนแบบ (Copy) มาจากแหล่งอื่น

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ควรแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 เพื่อให้ครอบคลุมถึงการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

1.2 กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการกิจการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ควรเข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา แก่ผู้ประกอบการผ้าฝ้ายย้อมครามหมักโคลนตลอดจนผู้ประกอบการเกี่ยวกับงานหัตถกรรมพื้นบ้านอื่น ๆ ตลอดจนให้แนวทางในการส่งเสริมการประกอบการธุรกิจ เพื่อให้การประกอบการธุรกิจของชุมชนท้องถิ่นมีโอกาสในการแข่งขันกับผู้ประกอบการในตลาดได้มากขึ้น ทั้งยังจะช่วยรักษาหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยไม่ให้สูญหายไปด้วย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่ปรากฏในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาพปัญหาให้มากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เห็นสภาพปัญหาของการคุ้มครองงานออกแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในภาพกว้าง อันจะเป็นการค้นพบ

ลักษณะเฉพาะของงานออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่เป็นภาพรวมที่มีความชัดเจน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากงบประมาณรายได้ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปี พ.ศ.2563 และผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ นักวิจัยทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์อำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัย และขอขอบพระคุณกลุ่มเป้าหมายทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- จิรศักดิ์ รอดจันทร์. (2555). สิทธิบัตรหลักกฎหมายและแนววิธีปฏิบัติเพื่อการคุ้มครองการประดิษฐ์และการออกแบบผลิตภัณฑ์. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.
- จักรกฤษณ์ ควรพจน์. (2544). สิทธิบัตรแนวความคิดและบทวิเคราะห์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- ภาณุมาศ ขัดเงางาม. (2562). มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผลิตภัณฑ์สมุนไพร. วารสารวิชาการ (คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ), 10(1)
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2522). พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 96/ตอนที่ 35/ฉบับพิเศษ หน้า 1/16
- อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา. (2549). ลวดลายและการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาต่อการจัดการผ้าทอพื้นบ้านที่ส่งเสริมความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองแก่ชุมชนท้องถิ่น: ศึกษากรณีผ้าลายสร้อยดอกหมากในจังหวัดมหาสารคาม. (รายงานการวิจัย). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.